

21. Yüzyılda Özne Felsefelerinin Anlamı ve İşlevi Nedir?

What are the Meaning and the Function of Subject Philosophy in the 21st Century?

MUHAMMET ÖZDEMİR 

Mersin University

Received: 14.03.2024 | Accepted: 26.09.2024

Abstract: This study discusses the problematic framework and function of subject philosophies, which are in question again due to the global Second Cold War conditions, the concept of post-truth and the hesitations of developing economic societies. Based on the criticisms of Ram Roy Bhaskar and Jean-François Lyotard, the idea that the subject can only reach the possibility of social reality, reciprocity and logical verification in its own ecosystem and ecology is developed. The declarations of postmodernism and post-structuralist philosophy that grand narratives or meta-discourses are over should be accepted in the sense that the subject can only speak by moving from his own personal life and the social environment that he can physically touch. The logic of globalization and individualization, which emphasizes inclusion and differences, operates commercially. Here, the human subject is not sure of his economic, psychological and legal security, and may have difficulty in choosing a role for himself in society. Thus, it is stated that it is not functional and useful for the philosophical subject to talk about concepts that are outside of his own existence and that he cannot directly experience. The framework of subject philosophies between 2024 and 2050 will largely be formed within each subject's own ecosystem and ecology and around not very complex problems.

Keywords: Subject, second cold war, post-truth, meta-discourses, social reality.



Giriş

Bu yazının amacı, temelde kavramlar ile deneyimler arasındaki anlam ilişkilerinin analiziyle meşgul olan felsefenin 21. yüzyılın ikinci çeyreğindeki içeriğini ve görevini sorunlaştırmaktır. Bu kadar dar bir zaman ve deneyim alanının tercih edilmesinin nedeni, Oxford sözlüğü tarafından “post-truth (hakikat-sonrası) yılı” olarak adlandırılmış 2016’dan itibaren tüm dünyada başlamış olan İkinci Soğuk Savaş dönemidir (Bandeira, 2017, s. 13-14; Fuller, 2018, s. 1-3). Bu dönem üç önemli toplumsal deneyim tarafından kuşatılmış ve bireyi belirsizliğe iten bir dönemdir. Öncelikle Çin tarzında bireyci dijital teknolojiye adapte olmuş ekonomi ile komüniteryan (toplumu bireye tercih eden) fikirler arasında bir açmaz vardır. İkinci olarak Amerikan liberal bireyciliği dijital teknolojiye uygun olmakla birlikte artık eskisi kadar katma değer üretememektedir. Yani her ikisinde de ekonomik alışkanlıklarla toplumsal durumlar veya insan kaynakları arasında çeşitli uyumsuzluklar bulunmaktadır. Üçüncü olarak finans ekonomisi, teknolojik yenilikler ve siyasi değişimler nedeniyle birtakım ekonomik fırsat ve statülere erişmiş olan tarafsız bazı insanlar kendi normlarıyla birer hayat var etmek istemektedirler. Hindistan, Brezilya, Güney Kore, Nijerya, Kolombiya, Polonya, Çekya, Yunanistan, Macaristan, İspanya, İtalya, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Türkiye gibi gelişmekte olan birçok ülke ilk iki vakianın yanı sıra özellikle üçüncü toplumsal deneyim nedeniyle yönelim konusunda çeşitli tereddütlere sahiptirler (Bandeira, 2017; Kolodko, 2023). Küreselleşme ve bireyselleşmenin beklenebilir bir neticesi olan bu üç toplumsal durum, sistematik felsefeleri iki açıdan geçersizleştirmektedir. Birincisi, özne veya birey olarak kişilerin kendi deneyim ve kavramlarına karar verebilecekleri tutarlı toplumsal ilişki, iletişim ve işbölümü deneyimleri yaşanmamaktadır. Her deneyimin ölçüsü sürekli değişken ve göreceli davranan piyasa ve buna uyum sağlaması beklenen özgür irade ve tüketimdir. İkincisi, birincinin neticesinde özne veya birey olarak kişilerin anlam dünyalarının oturabileceği nedensel bir sağduyu sorunu teşekkül etmektedir. Bu da mantıksal doğrulamaya yönelik gereksinimi hem ölçütsüzleşme hem de bağsımsızlaşma açmazıyla karşı karşıya bırakabilir (Samardžić, 2022, s. 111-119; Rajimwale, 2023).

20. yüzyılın ikinci yarısı bütününü bireyin mümkün olabildiğince tek başına tüketime katıldığı bir ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel sistem



içerdiği için 21. yüzyıl bireyselleşmenin yan etkilerinin giderilmeye çalışıldığı bir yüzyıl olmaya doğru gitmektedir. Burada özne felsefesi bakımından iki önemli çerçeve söz konusu olmaktadır. Birinci çerçeve, bireyin içinde yaşadığı ve kendini sadece deneyimleyerek bilebildiği kapsamlı ekonomi ve siyaset felsefelerini içermektedir. Postmodern ve post-yapısalcı felsefelerin yanı sıra çevre, tarih, dil, beden, teknoloji, bilinç ve din gibi uluslararası kavramlara yoğunlaşmış zihin felsefeleri meselenin ekonomi ve siyasi çerçevesiyle meşgul olmaktadır. İkinci çerçeve, bireyin kendi kendisiyle ve yakın çevresiyle yaşadıklarından hareketle kendisini bilmesini içeren kişisel gelişim, psikoloji ve inanç temelli felsefeleri içermektedir. Varoluşçu felsefelerin yanı sıra psikoloji ve biraz ilahiyatın meşgul olduğu bu çerçeve ilkinde kıyasla daha fazla yoğunlaşılacak acil bir meseleyle ilgilidir. Bu mesele, insanın ne veya kimle, nasıl bir sağduyuyla ve niçin yaşayacağına ilişkin cevaplandırılmamış soruya karşılık gelmektedir. İnsan öznesi toplumsal iletişim ve işbölümü düzenini büyük ölçüde ikinci çerçeve içinden edinmektedir. İnsanın ebeveyni, eşi, çocukları, dostları, komşuları, işvereni, iş arkadaşları, sorumlu yöneticisi ve akrabalarıyla olan bütün ilişkileri, onun hukuk, ahlak, inanç ve vicdan değerlerini ve en önemlisi yaşam motivasyon ve amacını etkilemektedir. Açıkça söylendiğinde; günümüzde bir insanın neredeyse bütün davranışlarını belirleyen onun yakın çevresidir. Hâlâ sosyal medya örneğindeki gibi dış etkenler insanın yaşamsal motivasyonu ve davranışlarını belirleme konusunda ikincil kalmaktadır. İnsanın bir norm, kural veya değeri öğrenmesi yakın çevresiyle etkileşimlerinin bir ürünüdür. Bu nedenle felsefenin ekonomi ve siyaseti dahi kişilerin yakın çevrelerini içeren deneyimlere yoğunlaşarak sorunlaştırması daha gerçekçi ve verimli görünmektedir (Winter, 2022, s. 2-3).

Eleştiri Felsefelerinin Gerekçesi ve Yeni Çift Kutuplu Dünyanın Belirsizliği

Türkçede eleştirel felsefesi pek tüketilmemiş olan İngiliz bilim filozofu Ram Roy Bhaskar, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde tüm dünyada iyice gözden düşmüş olan aydınlanmayı anlatırken insanların kendilerine bir yurt ve mesai bulabilmelerinden söz etmektedir. Buna göre, tıpkı Immanuel Kant'ın haber verdiği gibi insanlar bir ergin olamama durumundaydılar. Yani onların etraflarındaki dünya ve yakın çevrelerine dair bir fikirleri yoktu ve zihinleri korku dışında bir savunma mekanizması üretmiyordu.



Fakat aydınlanma kavramı Batı Avrupa’da insanlar arasındaki ilişkinin nasıl olacağı ve herhangi bir kişinin kendi rolünün ne olması gerektiğiyle ilgili herkese bir izlenim sağladı. Aydınlanma ile mümkün olan bu gelişme insanın her günkü yaşamı açısından önemli bir gelişmedir. Bhaskar’a göre aydınlanma, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyıl içerisinde insanlara bir mesele ve sahici bir uğraş sağlayabilmiştir. Böylece o dönemde felsefe bir içerik ve göreve kavuşmuştur (Bhaskar, 2011, s. 1-2).

Bhaskar, 20. yüzyıldaki sosyal felsefe kavrayışı ve mantıksal doğrulama yöntemini eleştirmek ve her günkü yaşam üzerine yoğunlaşabilmek adına eleştirel bir felsefe geliştirmeye uğraşmaktadır. Çünkü felsefe günümüzde insanın her günkü gereksinimlerini ve söz konusu gereksinimlerin bir bağlamı olan toplumsal deneyimleri göz ardı etmektedir. Bunun için o, bütünüyle deneyci veya deneysel gerçekçilik anlamına gelen ve insanların sadece deneyimleyerek herhangi bir şeyi bilebildikleri “yeni realizm”in karşısına “eleştirel realizm”i yerleştirmektedir. Eleştirel realizm gereğince insanların bilişsel söylemler ile pratik aktivitelerin doğurduğu gerçekliği (hakikat) kendi yakın toplumsal çevrelerinde sorgulamaları gerekmektedir. Bhaskar toplumsal ilişkinin gerçekçi tabiatına yönelik soruların ancak henüz yaşanıyor olan deneyimler incelenerek cevap bulabileceğini belirtmektedir. İnsan öznesi iş, eş, dostluk, komşuluk ve yakınlık seviyesinde dayanışmaya giriştiği çevresinin gerçekleştirdiği toplumsal ilişki içeriğine bakarak kendine bir rol ve değer edinebilir (Bhaskar, 2011, s. 1-5).

Bhaskar’ın hayatını kaybettiği 2014 yılında Arap Baharı başlamıştı, ama o bu konuya eleştirel gerçekçiliğinde yer vermedi. Çünkü Arap Baharının zamanla seçeceği yön öncelikle bölgenin aydınları açısından meçhuldü. Ayrıca Asya’da geçmişinde Marksizm bulunan Çin gibi bir ekonomik ve siyasi gücün gelişimi Bhaskar yönelimindeki bir filozof için önemsiz değildi. Ne var ki, Çin’in gerçek etkinliğinin hissedilebilmesi için Koronavirüs Pandemisinin yaşanması gerekliydi. Arap Baharı, Koronavirüs Pandemisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı, Batı bloğu ile Çin ve Rusya’nın karşı karşıya geldiği, ama temelde ABD ile Çin’in başı çektikleri yeni bir Soğuk Savaş sürecini başlatmış görünmektedir (Simons, Kukartseva, 2019, s. 72-73; Samardžić, 2022, s. 112). Bu arada Bhaskar’ın analizleri tıpkı Slavoj Žižek’in analizleri gibi sosyalist bir aydınlanma arayışına adanmıştır. Bununla birlikte birçok Batılı sosyalist düşünür ve filozofun argümanları gibi



onunkilerde de insana dair öğretici pek çok eleştirel unsur bir araya gelebilmektedir. Tarih boyunca hiçbir zaman düşünürler ve filozoflar yaşanan hayata dışarıdan ve herhangi bir tarafa angaje olmayan bir gözlemlikle yaklaşabilmiş değildirler. Bu nedenle sözgelimi Hindistanlı feminist akademisyen ve şair Savita Singh gerçekliğe Hindistan'ın ve kendisinin gereksinimlerinden hareketle yaklaşmaktadır, Bhaskar da Batı Avrupa ve İngiltere'nin ve bizzat kendisinin gereksinimlerinden hareketle yaklaşmaktadır (Singh, Bhaskar, Hartwig, 2020). Sosyalist bir aydınlanma için yazan Bhaskar'ın geçmişinde sosyalizm bulunan yeni bir güç bloğu niteliğinde Çinli aydınlar yerine Hindistanlı bir aydınla yeni gerçekliği tartışması da anlamlıdır. Çünkü günümüzde Hindistan Uzak Asya'da Çin'e karşı ekonomik, askeri, entelektüel ve felsefi bir denge olacaktı gibi bir izlenim vermektedir. Bu ayrıntılar Bhaskar'ın "eleştirel realizm" kavramını var eden küresel ve yerel etkenleri anlayabilmek için önemlidir. Hiçbir filozofun fikirleri üçüncü kişiler veya ikinci kişiler için hakikatleri masum bir içerikle içermezler. Bu vakıya bütün bir felsefe tarihi için temel bir bakış açısı sunmaktadır.

Herhangi bir filozoftan alınabilecek en doğru ve verimli fikir, onun akıl yürütme yöntemi ve sorunlaştırma tarzında yakalanabilmektedir. Böylece belirtmek gerekir ki, eleştirel realizm, her insan ve toplum yekûnunun kendi çerçevesinde geçerli ve işlevsel olabilir. Gelişmekte olan toplumlar mesela Brezilya ve Güney Kore örnekleri söz konusu olduğunda çözümlenmesi gereken toplumsal ilişki, yöneticiler, iş arkadaşları, anne ve babalar, eşler, çocuklar, dostlar ve akrabalarda bulunabilir. Eleştiri felsefeleri bu aktörlerin kişiyle kurdukları ailevi ve geçim ilişkilerinde ve var olan belirsizlik de ancak bu ilişkilerin her bir aktöre deneyim yoluyla öğrettiklerinde bulunabilir. Nitekim daha önce aydınlanma ve pozitivizm 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyılda bu bağlamı etkilemişti ve 1950'lerden sonra küreselleşme ve bireyselleşme de özellikle bu bağlamı etkilemiştir. Bu nedenle postmodernizm gerçekliğin etkinliğini ve kapitalizmin gelişmesinin her şeyi mülkleştirip yemesini ifade ederken aslında küreselleşmeye karşı çıkmaya çalışmıştır. Çünkü küreselleşmede kapitalizm bireyselleşme üzerinden sosyalleşme ve sosyal ilişkilerle oynuyor ve üretim ve kazancı aslında bu ikisine yaslıyordu. Bu açıkça insanın iç his süreçlerinin ve mekân yaşantısının sömürgeleştirilmesi anlamına geliyordu. Eleştirel gerçekçiliğin her birey için



söylemesi gereken bu sömürgeleştirmenin iptal edilmesi gereğidir (Singh, Bhaskar, Hartwig, 2020, s. 178).

Bhaskar ve ondan önce Fransız kökenli postmodern düşünürler somut bir çerçevede maalesef sadece Amerikan-merkezci dünyanın meydana getirdiği sorunlara yoğunlaşmaktadırlar. Oysa bütün bir modernite ve kapitalizm sömürü üzerine teşekkül etmiştir. Sırasıyla İngiltere, İsveç ve Fransa arasında bölünen 18. yüzyıl, İngiltere ve Fransa arasında paylaşılan 19. yüzyıl, ABD, Fransa, İngiltere, Almanya ve SSCB arasında paylaşılan 20. yüzyıl ve nihayet ABD, İngiltere, Rusya ve Çin arasında bölünmüş görünen 21. yüzyıl sömürge kavramından ayrı değildir. “İkinci Soğuk Savaş” terimi bir taraftan ABD ve Çin arasındaki Batı ve Doğu ikilemini içermektedir, diğer taraftan da bunların arasında kendine yön bulmaya çalışan eski gelişmekte olan toplumların yeni icraatlarını içermektedir. Söz konusu yüzyılların hiçbirinde bireyin durumu büyük ölçüde özgür iradeye dayalı değildir. Özgür irade ile kastedilen kendine yeten yerel sosyal bir çerçevede kurallı toplumsal bir düzene katılımı gereksinimlerin karşılanması ve üretmek garantisi altında mülk edinme ve değer geliştirme süreçlerinin yaşanabilmesidir. Herhangi eleştirel bir felsefe bütün bu bağlamların tamamının vücuda getirdiği ve yönettiği belirsizlikleri sorunlaştıramaz ve çözümleyemez. Kastettiğim eleştirel felsefenin küresel ölçekte kapsamlı ve geniş tarihsel, ekonomik ve kültürel olay ve ilişkilerin tamamını içerecek seviyede bir sorunlaştırma ve çözümlemede bulunmasının zorluğudur. Belki de bu nedenle Bhaskar ve başkaları tek bir çerçevede eleştiri geliştirmekte ve o anda güçlü olan hangi ekonomik merkez ise onu suçlayarak çözüm bulmayı önermektedirler. Nitekim bu bağlamda gelişmekte olan ekonomi toplumları için görece verimli aktüel bir felsefe yapma yöntemi olarak post-kolonyal teori ve literatür de İkinci Dünya Savaşı’ndan önce modernliğin genelgeçer bir versiyonu olan Avrupa-merkezciliği eleştirerek bir çözüm bulmuş olmayı ümit etmektedir (Carey, Festa, 2009, s. 22-33; Serequeberhan, 2009, s. 44-52)

Benim önerim bunun yerine felsefenin etkinliğinin daha kişisel bir bağlamda ve yaşamsal motivasyon ve anlam gereksinimleriyle sınırlı tutulmasıdır. Gelişmekte olan sözgelimi Brezilyalı veya Güney Koreli bir filozof için felsefe önce kendi kişisel çevresi ve insanlarla ilişkilerinin analizi olmalıdır (Neto, 2020, s. 3-21; Lee, Zhang, 2021, s. 521-537). Henüz bu özgül çerçevede oturmuş kurallı bir iletişim, dayanışma ve değer üçlüsünden söz



edilemiyorsa buralarda felsefe yapmanın gerçekçi ve verimli bir zemini kesinlikle bulunamaz. Felsefenin başlayacağı ilk aşama yine bu kişisel çerçevedir ve eğer Brezilyalı veya Güney Koreli bir düşünür kişi, özne ve birey kavramlarını öngörülebilir bir yerel dünya içinde işlemeye başlayabilirse; bu takdirde “İkinci Soğuk Savaş”ın bütün bilinmezlikleri ve belirsizlikleriyle baş edebilecek bir düşünce yolunu üretmeye de koyulabilir. Aksi takdirde sözgelimi David Corfield’ın yeni kipli uzamdaş şekil kuramı dahi Brezilyalı veya Güney Koreli bireyin içinde yaşadığı belirsiz dünya ve yaşam sorununu çözemez. Çünkü bulanık mantığın özne lehine aşılmaya çalışıldığı bu tür kavrama ve mantıksal doğrulama girişimleri bile henüz kendi kişisel ve toplumsal çerçevesini tanımlamamış yerel felsefelerde somut bir içerik üretmez (Corfield, 2020, s. 163-165).

Piyasa Kültürü ve “Kendi Olmak-Olamamak” Antinomisi

21. yüzyılda kuramsal felsefenin en önde gelen eksikliklerinden biri felsefe tarihi ve çağdaş kavramlarla meşgul olurken her günkü yaşamı göz ardı ediyor olmasıdır. Her günkü yaşam sadece uluslararası ekonomi ve kültür meselelerinden ibaret değildir. Hatta insanın günlük yaşamında en az müdahale edilebilecek ve son değiştirilebilecek etkenler bunlardır. Bunlarla meşgul olup da hikmet ve erdemin her bir insan için gitgide umutsuz bir beklentiye dönüşebilmesine yol açılabilmektedir. Bu nedenle insan öznesi için onun kişisel yaşamı ve yakın çevresine yoğunlaşma gereği hissedilebilmektedir. Kuramsal felsefenin insanı bu denli göz ardı etmesi yüzünden felsefenin gerçek yaşamdaki içeriği ve görevi belirsizleşebilmektedir. İnsan her günkü yaşamda ya bütünüyle gözden uzak olmayı yeğleyebilmekte veya piyasa kültürüne uygun değerlerle kendi olarak davrandığı kişisel değerler arasında bölünmek yazgısını deneyimleyebilmektedir. Bu çerçevede bir süredir pratik felsefe ya Stoacı günlük erdemli yaşam düşüncelerine veya antik Hint öğretilerine geri dönerek bir çözüm bulmaya çabalamaktadır (Flügel, Qvarnström, 2015; Tanner, 2018).

Postmodernizmin büyük anlatıların zamanının dolduğuna yönelik uyarısı genellikle bir vakıa göz ardı edilerek biraz eksik işlenmiş benzerdir. Bu vakıa, bir olguyu teslim etmekten ziyade felsefenin yeni içerik ve görevinin ne olacağına ilişkin analiz gereksinimidir. Gelişmekte olan ekonomi toplumlarında meta-söylemler veya büyük anlatıların vadesinin tükendiği bildirisi bu çerçevenin üzerinde pek durulmamış olması nedeniyle



yanlış anlaşılıp yanlış işlenmiş gibidir. Yanlış anlaşılan ve işlenen kısım, insanlık dünyanın tamamında ortak bir hissediş ve yönelişe sahipmiş ve sanki bütün insanların modern dönemde meseleleri ve değerleri ortakmış gibi bir endişeye kapılıp da hakikatlerin çeşitlenmesinden şikâyet etmektir. Bunun yerine doğrusu, büyük ve kapsamlı düşünen insanların kendi her günlük yaşamlarını kaçırabilme riskiyle karşı karşıya kalmaları idi. İnsan öznesi sadece kendi kişisel yaşamı ve çevresel mevcudiyeti üzerine ciddiyetle endişelenebilir. Meta söylemlerin karşılığının kalmadığını içeren bir argüman, ‘insanlar kişisel olarak kendi yaşamlarıyla meşgul olmalıdırlar ve kendi değerlerine güvenmelidirler’ demektir (Smith, 2006; Akker, Gibbons, Vermeulen, 2017). Bunun dışındaki her değer kaybı ve arayışı farkında olarak veya olmayarak esas itibarıyla insanı piyasa kültürüne katkıda bulunmaya koşullandırmaktadır. Çünkü insan kendi her günlük yaşamını göz ardı ederek davranmakta ve bunu fedakarlık olarak kabul etmekte, ama piyasa bu kişisel deneyimi özellikle içeren ticari ve rekabetçi bir gramerle işgörmektedir. Jean-François Lyotard’ın da postmodern durum ile aslında ne demek istediği daha sonra kendisinin kaleme aldığı yeni bir analiz okunarak anlaşılabilir. Söz konusu analizinde Lyotard, deneyimlenmediğinde salt düşünme ile yaşama dair bir anlamın hiçbir şekilde meydana gelmeyeceğini ve salt düşünme ile üretilmiş kavramların hiçbir bilgi içermediklerini belirtmektedir. Burada Lyotard felsefenin gerçek yaşama dair soru sorma içeriği ve görevini kaybettiğini; dolayısıyla herhangi bir cevap da üretmediğini saptamaktadır (Lyotard, 1991, s. 8-10).

Lyotard’ın felsefenin içeriği ve göreviyle ilgili bir kayıptan söz ettiği çerçeve öncelikle ve aslında Fransa ve Batı Avrupa için geçerlidir. Avrupalı olmayan toplumlar modern hiçbir dönemde bu bağlamın gerçek anlamda bir bileşeni veya etkileyicisi olmamışlardır. Bu bakımdan postmodernizmi aynı zamanda kendi meseleleri zannederek Avrupalı olmayan insan ve toplumların oldukça yanlış bir anlama ve yorumlama faaliyetine girişmiş oldukları söylenmelidir. Postmodernizmin post-kolonyal teori örneğinde görüldüğü üzere söz konusu insan ve toplumlara söylediği ve onları ilgilendiren ayrıntı, Avrupalı olmayanların kendi her günlük yaşam ve değerlerine yoğunlaşmaları gereğidir (Chakrabarty, 2008, s. ix-xx). Batı Avrupalı ve hatta göçmen Amerikalılar için küreselleşme ve bireyselleşme dönemindeki felsefi sorun, kendi her günlük yaşamlarıdır. 18. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında



kendi insani ve toplumsal gereksinimlerini giderememiş Afrikalılar, Asyalılar, Doğu Avrupalılar ve Güney Amerikalılar bizzat her günkü yaşamlarını atlayarak yeni küresel sorunlarla felsefe yapamazlar. Ekonomik kalkınmayı bir ölçüde başarabilmiş görünen Çin ve Güney Kore toplumları bile hâlâ kendi insanların her günkü yaşamları üzerine yeterince felsefe yapmaya başlayabilmiş değillerdir. Bu çerçevede sözgelimi İslâm toplumlarının Batı (ABD) ve Doğu (Çin) gibi kendi her günkü yaşamlarının dışındaki etkenler ve küresel kavramlar yerine bizzat deneyimledikleri hayat üzerine felsefe yapmaları daha makul ve geliştirilebilir görünmektedir (Lyotard, 1991, s. 119-128).

Tam burada insan öznesi için postmodernizmin dolaylı bir şekilde işarete bulunduğu bir akli çatışkı veya antinomiye yer vermek gerekmektedir. Bu antinomi veya akli bakımdan aynı anda ikisinin birden aynı kişide bir araya gelmesinin beklendiği iki zıt karakter durumu, serbest piyasa ekonomisinde tüketici birey olmak ve piyasa ekonomisinin aksine bireyin kendi olmaklığıdır. Bireyselleşme bir taraftan bireyin modern toplumsal rollerden özgürleşmesini ona taahhüt ederken diğer taraftan da ondan küresel değerlerin talep ettiği toplumsal rolleri zoraki benimseyip kabullenmesini beklemektedir. İnsan öznesinin kendi her günkü yaşamını modern bilinmezliklerden kurtarıırken çağdaş bilinmezliklere teslim etmesini talep etmek bir tür antinomiye yeniden hayat vermektedir. Fransız aydınlanmacılığının hâkim olduğu dünya ve yaşam konjonktüründe kendi modern öncesi mevcudiyetini unutması veya ihmal etmesi talep edilmiş olan birey, bu defa da kendine dönmek söylemi altında aslında daha kapsamlı bir coğrafi, ekonomik ve psikolojik ilişkiler ağına davet edilmekte ve bu arada yine karşılığında herhangi bir hukuki, ekonomik ve psikolojik garanti elde edememektedir (Baudrillard, 1998). İlginç olan bu antinomi durumunun tam içindeyken Alman filozof G. W. F. Hegel yorumcularının da –örneğin Timothy C. Luther’in de- komüniteryan değerlendirmelere yaslanırken modernitenin esnekliğinden taviz vermemeleri ve ondan daha ileri olan çağdaşlığın nispeten kuşatıcı bir yeni yorumuna evrilmekte zorlanabilmeleridir (Luther, 2009, s. 1-4).

İnsan özneleri veya bireyleri hangi toplumsal normları ve değerleri esas alarak uzun vadeli ve sürdürülebilir bir günlük yaşam planlamasında bulabilecekleri bağlamında haklı bir tereddüt içerisindeyler. Küreselleşme



ve bireyselleşme mekân ve zamanla ilişkiyi eğitim ve öğretim imkânlarından barınılacak evin mimarisi ve alan paylaşımına değin belirlemişken insanın her günkü yaşamda gereksindiği nefes alma ve duygusal motivasyon gerçekliğini sürekli ertelemektedir. Bu vakıa, Bhaskar'ın yer vermeye çalıştığı ve Lyotard'ın işaret ettiği felsefenin görevi ve içeriğiyle ilgili bağlamsızlığı ve hatta gerçek-dışılığı kanıtlamaktadır. Felsefe insan öznesinin kendi deneyimsel bağlamıyla sınırlı kalmalı ve öncelikle onun gerçek gereksinimleriyle ilgilenmelidir. Sözelimi yaşamın dijital ortama taşınarak küreselleşmenin yeni bir boyuta evrilmesi, bugün denk geldiği gibi insanın zihnini şaşkınlığa itmemelidir. Dijital yaşama kendisini ve hayatını taşıyan insan öznesinin bile gereksinimleri büyük ölçüde aynıdır ve öncelikle kendi yerel çerçevesiyle sınırlıdır. Bu aşamada felsefe insanın kendi gereksinimlerine ya hiç dokunmayan veya oldukça az dokunan kapsamlı kavram ve anlatılarla meşgul olmayı bırakmalıdır. 21. yüzyılda özne felsefesinin görevi kendisini var eden düşüncenin sahibine her günkü yaşamda yardımcı olarak hayatı kolaylaştırmasıdır. Böyle bir felsefenin içeriği de her günkü yaşamın gerçek, elle tutulur ve mümkün olabildiğince yerel nitelikteki sorunları olmalıdır. Kendi olmak ile kendi olmamak arasında parçalanan insan bireyi ancak bu şekilde ve zamanla her günkü yaşamı için felsefi bir geçerlilik ve tutarlılık bulabilir.

Yanlışlamanın Olanaksızlığını Koşullayan Toplumsal Karşıltan Yoksun Mantık

Küreselleşme ve bireyselleşmenin temel argümanı olan 'iki ihtimalli mantıktan çıkarak daha kuşatıcı, geçerli, barışçıl ve huzurlu bir yaşama erişilebileceği' söylemi günümüzde her günkü yaşam tarafından örtük bir şekilde reddedilmektedir. Bilgi ile inancın ayrıştırılması veya bulanık mantığın gündeme getirdiği birçok ihtimalli yaşam aritmetiği yerel seviyede her günkü deneyimlerde sürdürülebilir görünmemektedir. Çünkü farklılıkların korunup desteklenmesini ve bir arada yaşayabilmesini taahhüt eden bireyselleşme hem bunu aslında ticari bir kaygıyla ve kendi kârını düşünerek söylemektedir hem de farklılıkların herhangi birine diğeriyle yerel ilişkisinde herhangi bir şekilde yardımcı olmamaktadır. Bu vakıa, öznenin her günkü yaşamda kullanmak zorunda olduğu sağduyunun yitirilmesiyle; yani yerel toplumsal ilişkilerin kaybedilmesi dolayısıyla zihnin bütün akıl yürütmelerde sadece kendisiyle doğrulamaya giriştiği ve genellikle de gerçek



yaşamda pek bir karşılığı olmayan hükümlere ulaştığı bir algılama ve anlamlandırma süreciyle sonuçlanmaktadır. Hayatı bütün kuralları büyük oranda ve sürekli değişen bir oyun olarak dikte eden bu sistemde her günkü yaşamın sınanması ve yanlışlanması olanaksızlaşmaktadır. Oysa insanın tatmin olmayışı, kendine dönemeyişi ve mutsuz olması bu sistemin yetersiz ve yanlış olduğunun kanıtı olarak yeterlidir (Harford, 2008, s. 23).

Hegel'in her günkü yaşama aktif katılarak nesnellğe ilişkin bir doğrulama mantığı yakalamak çözümlemesi aktüel bir felsefe için yararlıdır. Çünkü subjektif veya öznel olanın objektif veya nesnel olanla buluştuğu yer her günkü yaşamdır. Ortak yaşam ve deneyim her insan bireyine göreli bir anlam üretiyor gibi yorumlanabilirse de esas itibariyle karşılıklılık gerçeği bütün katılımcıları bir sağduyu etrafında bir araya getirerek geçerli ve güvenilir bir mantık inşâ etmeyi temin etmektedir (Ng, 2020, s. 220-229). Bununla beraber küreselleşme ve bireyselleşme pratikleri aslında Hegel'in söz konusu analizlerini reddetmemektedir. Küreselleşme ve bireyselleşme kavramlarını kuramsallaştıran araştırmacıların özne ve toplumdan anladıkları ise Hegel'in anladıklarından biraz farklıdır. Bu nedenle Hegel'in mantığına her günkü yaşam açısından iki açı daha eklemek gerekmektedir. Birincisi, insan öznelere çevrelerindeki gerçek insanlarla iletişim kurmaya çalışmalı ve eğer bu konuda istekli bir çevre bulamıyorlarsa hem kendilerini hem de çevrelerini değiştirmelidirler. Toplumsallaşma genellikle emekli insanlarda denk geldiği üzere her günkü yaşamda sorun olarak kabul edilmiş fiili bir sorunu çözmek niyetinde olmaksızın sadece konuşmak için bir araya gelmekle teşekkül eden bir insan gerçekliği değildir. Çocukların oyun oynamak için bir araya gelmeleri yaşlı insanların analiz içermeyen konuşmalar için bir araya gelmelerinden daha hayatın içindedir. İkincisi, özne için toplumsal çevre gereklidir, ama bu vakıa, toplumun kendini oluşturan bireylerden fazla bir şey olduğu anlamına gelmemelidir. Hegel'in toplum kurgusunda böyle bir kabul mevcuttur. Yani ona göre toplum kendini meydana getiren bireylerden fazlasıdır. Etki itibariyle bu kabul edilebilirse de bireyin göz ardı edilebileceği bir yüceltme bakımından kesinlikle kabul edilemez. Dolayısıyla insan öznesi her günkü yaşamı salt kendi gereksinimlerine dönen bir doğrulama mantığıyla organize etmemelidir, ama toplumsal çevre de bireyin gerçek gereksinimlerini göz ardı eden bir doğrulama mantığıyla var olmamalıdır. Toplum bireye baskıda bulunabilir, ama bu baskının



neticesi bireyin kendi her günlük yaşam gereksinimlerini büyük ölçüde değiştirmesi, hele de inkâr etmesi kesinlikle olamaz. Sağduyunun işlediği bir mantıksal muhakeme ile retoriğin her günlük yaşamda ayırt edilebilmesi, birey ile toplum arasındaki karşılaşmalarda aklın taraflar arasında karşılıklı rol edinmesiyle mümkün olabilir (Cavender, Kahene, 2010, s. 23-24).

Sonuç Yerine: Mutlu Özne Nerede?

İlk olarak mutlu özne, kurallı ve tutarlı bir iletişim, işbölümü, dayanışma ve değerler toplumunda öncelikle eşi, çocukları, dostları, iş arkadaşları, büyük ailesi ve akrabalarıyla karşılıklı ilişki kurabilen kişidir. İkincisi, toplumsal çevresi tutarlı davranan kişi herhangi bir nedenle mutsuz olamaz. Çünkü ilkinde insan özneleri kendi asgari gereksinimleri ile gerçek toplum-sallaşma olanakları arasında sahici bir pozisyon edinebilmektedirler. Ayrıca ikincisinde aynı özne söylemler ile her günlük yaşam arasındaki ilişkide geçerlilik ve tutarlılığa dair bir çıkarımda bulunabilmektedir. Büyük ölçüde sosyal psikolojiyi ilgilendiren söz konusu iki çerçeve 21. yüzyıldaki özne felsefelerinin içeriğini ve görevini göstermektedir. Hem 20. yüzyıla girilirken hem de İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden insan ve toplumun doğru ve iyi içeriği belirlenirken yine sosyal psikoloji özne felsefelerinin mantıkla birlikte merkezi yükünü çekmekteydi.

2024-2050 yılları arasında felsefi öznenin kendi kişisel yaşamı ve asgari toplumsal çevresi üzerinde düşünmesi ve buna uygun bir mantıksal akıl yürütme ve doğrulama yöntemi oluşturması gerekmektedir. Ram Roy Bhaskar ve Jean-François Lyotard'ın bu çerçevedeki eleştirileri öznenin mevcudiyetine ilişkin bazı sonuçlara ulaştırmaktadır. Öznenin kendi ekosistem ve ekolojisinin dışındaki insan ve toplumları ilgilendiren kavramlar ve söylemlerle (meta anlatılar) ilgilenmesi anlaşılabilir ve yararlı görünmemektedir. Çünkü söz konusu kavram ve söylemlere ayrılan mesainin hem olumlu ve pratik bir neticesi bulunmamaktadır, hem de özneye bir geri dönüşü yoktur. Gelişmekte olan toplumlarda büyük anlatılar ve kavramlara vakit ve mesai ayrılması, özne veya özneleri çoğunlukla seyirci ve hatta müşteri yapabilmektedir. Sözgelimi Çin vatandaşı olup da Pekin'de yaşıyorken Arjantin futbol ligindeki River Plate ve Boca Juniors arasındaki bir derbi müsabakasını izlemek ve bu müsabakaya dair bir konuşmaya dâhil olmak bir özne için ne anlama geliyorsa, büyük felsefi anlatılar ve kavramlar hakkında konuşmak da benzer bir anlama gelebilir. Hakikat, varoluş, Yaratıcı, inanç,



bilgi, doğru, adalet, iyi, bilim, tarih, bilinç, dil, zihin, ruh, beden ve irade gibi pek çok felsefi kavram eğer öznenin her günkü yaşamında ve çevresinde bir karşılığa sahipse konuşulabilir. Aksi takdirde bu kavramlara ve bunları ilgilendiren söylemlere dair konuşmaların iki önemli handikapı söz konusu olmaktadır. Öncelikle bu türden felsefi konuşmaların herhangi bir doğrulama mantığı bulunamaz, çünkü her günkü yaşama hiçbir şekilde dokunmayan ve insanların aslında bilemeyecekleri şeyler hakkında konuşulmuş olmaktadır. İkincisi vaktin ve mesainin ayrıldığı bir felsefi konuşma etkinliğinden gerçeğe veya her günkü yaşama dokunmayan bir meşguliyet hissi edinildiği için insanların ve özellikle de felsefi öznenin gerçeğin dışındakiler üzerine zihnini yorması gibi bir alışkanlık teşekkül edebilmektedir. Yani geçerliliği olmayan sorunlar üzerine üstelik kavramsal seviyede konuşmak zihnin her günkü yaşamın gerçek sorunlarına çözüm getirme yeteneğine zarar verebilir.

Peki, mutlu bir felsefi öznenin üzerine eğileceği konular ve sorunların örnekleri nelerdir? Sözelimi “insan nedir?”, “iyi yaşam nedir?” ve “mutluluk nedir?” gibi sorular yeniden sorulabilir, ama bu sorulara bazı ayrıntılar eklenmelidir. Örneğin “İstanbul’da beraber çalışan iki veya çok sayıda insanın birbiriyle iletişimi ve işbölümü nasıl olmalıdır?”, “İstanbul’da asgari ücretle çalışan bir çiftin oluşturdukları bir ailede iletişim, işbölümü ve sevgi nasıl olmalıdır?”, “orta sınıfların eski ekonomik olanak ve konforlarını kaybettikleri bir dönemde insanlar değersel kavramlarla ilişkilerini nasıl sürdürmelidirler?”, “Ankara’da uzman olarak çalışan ve bir üst kadroya terfi etmek isteyen iki veya çok sayıda insanın birbiriyle rakebetinde iletişim, işbölümü ve saygı nasıl olmalıdır?”, “İstanbul’da aynı apartmanda yaşayan ve birbirine komşu olmuş insanlar asansörde karşılaştıklarında ve birkaç on saniyelik yolculuk yaptıklarında birbirlerinin özel yaşamlarına nasıl tanık olmalıdırlar ve birbirleriyle nasıl iletişim kurmalıdırlar?” ve “köyden kente göç etmiş ve okuyarak öğretim üyesi olmuş bir çiftin ebeveynleri ve çocuklarına kendi yaşamlarında verdikleri roller ne tip rolleri içermelidir?” sorularındaki gibi toplum felsefeleri ve sosyal psikolojiyi başlatan gerçekçi ayrıntılar eklenmelidir. Bunların yanı sıra verilebilecek cevapların doğrulama mantığı ve kanıtlamalarından da bahsedilmelidir. Ayrıca bu her günkü yaşam sorularına cevap üretilirken hem doğrulama için başvurulabilecek yöntem ve mantık arayışında, hem de cevapların somutlaştırılmasında geçmiş tarihten ve



yurtdışından filozofların görüşleri konuya dâhil edilmemelidirler. Çok açıkça söylendiğinde felsefi özne kendisi konuşmak ve sorumluluk almak yerine başkalarını işe koştığında sorun çözme yeteneğini köreltmektedir. 21. yüzyılda özne felsefesi kişiyi sorumluluk alma ve her günkü yaşam üzerinde gerçekçi düşünerek sorun çözmeye çağırmalıdır.

Bhaskar ve Lyotard'ın değerlendirmeleri öznenin belirli bir dünya gereksinimini öne çıkarmaktadır. Bhaskar'ın aydınlanmada onayladığı ve yeni dönemde talep ettiği; Lyotard'ın dağınık ve verimsiz bularak uyardığı bağlam tam olarak öznenin mekân ve zamanla ilişkisindeki belirlilik ve rol gereksinimidir. İkinci Soğuk Savaş döneminde hakikatin öznenin uzanamayacağı seviyede daha fazla bölünerek çeşitlenen bir sorun haline evrilmesi belirginlik ve yönetebilme gereksinimini daha dikkat çekici bir aşamaya taşımaktadır. Böylece öznenin kendine bir yer, zaman ve rol bulması elzemdir. Yukarıda belirtildiği şekliyle söz konusu gereksinim öznenin kendi çevresinde ve her günkü yaşamında dokunduğu insanlarla birlikte somutlaştırılabilir. Nedensel ilişkilerin ve karşılıklılığın geçerlilik ve doğrulama mantığıyla buluşturularak öznenin kavrayış ve yönetiminde tutulabileceği çerçeve ancak onun yaşadığı yerel toplumdan edinilebilir görünmektedir. Böylece öznenin uluslararasılaşma kadar yerelleşmeyi de hakikat sorununun yeniden ve doğru teşhisi için göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akker, R. v.d., Gibbons, A., Vermeulen, T. (ed. 2017). *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism*. London, New York: Rowman & Littlefield International (e-kitap).
- Bandeira, L. A. M. (2017). *The Second Cold War: Geopolitics and the Strategic Dimensions of the USA*. Cham/Switzerland: Springer.
- Baudrillard, J. (1998). *The Consumer Society: Myths and Structures*. London, Sage Publications.
- Bhaskar, R. (2011). *Reclaiming Reality: A Critical Introduction to Contemporary Philosophy*. London, New York: Routledge.
- Carey, D., Festa, L. (2009). Introduction: Some Answers to the Question: What is Postcolonial Enlightenment?. *Postcolonial Enlightenment*.



- Eighteenth-Century Colonialism and Postcolonial Theory*. (Ed.: Daniel Carey, Lynn Festa). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Cavender, N. M., Kahane, H. (2010). *Logic and Contemporary Rhetoric: The Use of Reason in Everyday Life*. USA, UK, Australia, Singapore, Japan, Canada: Wadsworth Cengage Learning, 11. Basım.
- Chakrabarty, D. (2008). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton, Oxford: Princeton University Press. 2. Basım.
- Corfield, D. (2020). *Modal Homotopy Type Theory: The Prospect of a New Logic for Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Flügel, P., Qvarnström, O. (ed. 2015). *Jaina Scriptures and Philosophy*. London, New York: Routledge.
- Fuller, S. (2018). *Post-truth: Knowledge as a Power Game*. London, New York: Anthem Press.
- Harford, T. (2008). *The Logic of Life: The Rational Economics of An Irrational World*. New York: Random House (e-kitap).
- Kolodko, G. W. (2023). *Global Consequences of Russia's Invasion of Ukraine: The Economics and Politics of the Second Cold War*. Cham/Switzerland: Springer.
- Lee, H. K., Zhang, X. (2021). The Korean Wave as a source of implicit cultural policy: Making of a neoliberal subjectivity in a Korean style. *International Journal of Cultural Studies*, 24 (3), 521–537.
- Luther, T. C. (2009). *Hegel's Critique of Modernity: Reconciling Individual Freedom and The Community*. New York, Toronto: Lexington Books.
- Lyotard, J. F. (1991). *The Inhuman: Reflections on Time*. (Çev.: Geoffrey Bennington, Rachel Bowlby). Stanford, California: Stanford University Press.
- Neto, F. L. (2020). Power and Culture: The Cultural Foundations of Brazilian Sociology. *Cultural Sociology*, 14 (1), 3–21.
- Ng, K. (2020). *Hegel's Concept of Life: Self-Consciousness, Freedom, Logic*. New York: Oxford University Press.
- Rajimwale, A. (2023). *The Particle and Philosophy in Crisis: Towards Mode of Information*. London, New York: Routledge.
- Samardžić, N. (2022). The Second Cold War and the Crisis of the Global Order: Pandemic, Populism and Economic Decomposition. *Acta*



Historiae Medicinae, Stomatologiae, Pharmaciae, Medicinae Veterinariae. 41 (1-2), 111-119.

- Serequeberhan, T. (2009). African Philosophy as the Practice of Resistance. *Journal of Philosophy: A Cross-Disciplinary Inquiry*. 4 (9), 44-52.
- Simons, G., Kukartseva, M. (2019). New Cold War and the Crisis of the Liberal Global Order. *Outlines of Global Transformations*. 12 (3), 61-77.
- Singh, S., Bhaskar, R., Hartwig, M. (2020). *Reality and Its Depths: A Conversation Between Savita Singh and Roy Bhaskar*. (Ed.: Mervyn Hartwig). Singapore: Springer.
- Smith, J. K. A. (2006). *Who's Afraid of Postmodernism? Taking Derrida, Lyotard, and Foucault to Church*. Michigan: Baker Academic, Grand Rapids (e-kitap).
- Tanner, G. (2018). *Daily Stoic A Daily Journal: On Meditation, Stoicism, Wisdom and Philosophy, to Improve Your Life*. Amazon Kindle Baskısı (e-kitap).
- Winter, C.J. (2022). *Subjects of Intergenerational Justice: Indigenous Philosophy, The Environment and Relationships*. London, New York: Routledge.

Öz: Bu çalışmada küresel İkinci Soğuk Savaş koşulları, post-truth (hakikat-ötesi) kavramı ve gelişmekte olan ekonomi toplumlarının tereddütleri nedeniyle yeniden söz konusu olan özne felsefelerinin sorun çerçevesi ve işlevi ele alınmaktadır. Ram Roy Bhaskar ve Jean-François Lyotard'ın eleştirilerine dayanılarak öznenin ancak kendi ekosistemi ve ekolojisinde bir toplumsal gerçeklik, karşılıklılık ve mantıksal doğrulama olanağına erişebileceği fikri geliştirilmektedir. Postmodernizm ve post-yapısalcı felsefenin büyük anlatıların veya meta-söylemlerin bittiği yolundaki bildirileri, öznenin ancak kendi kişisel yaşamı ve fiziksel olarak doku-nabildiği toplumsal çevresinden hareketle konuşabileceği anlamında kabul edilmelidir. Kuşatıcılık ve farklılıkları önemseyen küreselleşme ve bireyselleşmenin mantığı ticari işlemektedir. Burada insan öznesi hem ekonomik, psikolojik ve hukuki güvencelerinden emin değildir, hem de toplum içerisinde kendine bir rol



seçmekte zorlanabilmektedir. Böylece felsefi öznenin kendi mevcudiyetinin dışında ve doğrudan deneyimleyemediği kavramlar hakkında konuşmasının işlevsel ve yararlı olmadığı ifade edilmektedir. Özne felsefelerinin 2024-2050 arasındaki çerçevesi büyük ölçüde her öznenin kendi ekosistemi ve ekolojisinde ve pek karmaşık olmayan sorunlar etrafında teşekkül edecektir. **Anahtar Kelimeler:** Özne, İkinci Soğuk Savaş, Post-truth, Meta-Söylemler, Toplumsal Gerçeklik.



